

KỶ NIỆM 60 NĂM NHÀ SÀN BÁC HỒ TRONG KHU DI TÍCH PHỦ CHỦ TỊCH
(5-1958 - 5-2018)

TỪ NHÀ SÀN

THỦ ĐÔ GIÓ NGÀN VIỆT BẮC

ĐẾN NHÀ SÀN

THỦ ĐÔ HÀ NỘI

Tóm tắt: Nhà sàn tại Phủ Chủ tịch Hà Nội là một di tích đặc biệt quan trọng gắn liền với cuộc đời Chủ tịch Hồ Chí Minh trong những năm 1958-1969 - giai đoạn gắn với nhiều biến động của lịch sử dân tộc. Trong những năm tháng ấy, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã đem hình ảnh quen thuộc từ Thủ đô gió ngàn Việt Bắc lại gắn với Thủ đô Hà Nội. Đến hôm nay, khi lịch sử đã lùi xa 60 năm nhưng hình ảnh ngôi nhà sàn giản dị không biết tự bao giờ, một cách rất tự nhiên đã trở thành biểu trưng cho phong cách của vị lãnh tụ vĩ đại.

Từ khóa: Nhà sàn Bác Hồ, phong cách Hồ Chí Minh, Di tích Phủ Chủ tịch.

NGUYỄN THỊ THU HẰNG

Khu di tích Chủ tịch Hồ Chí Minh tại Phủ Chủ tịch

Từ nhà sàn thủ đô gió ngàn Việt Bắc

Trong thời kỳ kháng chiến chống thực dân Pháp, hoạt động cách mạng của Chủ tịch Hồ Chí Minh kéo dài trong suốt 8 năm và trải rộng khắp núi rừng Việt Bắc. Khoảng một năm sau khi rời Hà Nội lên Việt Bắc, Người vẫn ở chung với các đồng chí của mình trong chiếc lán dài được làm sát mặt đất, ngăn đôi, một nửa Người ở và làm việc, một nửa anh em ở, đồng thời dùng làm phòng ăn, phòng họp. Khoảng sau Chiến dịch

Thu Đông năm 1947, cuộc kháng chiến bắt đầu chuyển sang giai đoạn mới, căn cứ địa của ta thêm vững vàng. Lúc này, anh em mới xin Chủ tịch Hồ Chí Minh dựng cái lán bằng tre, nửa đơn sơ theo kiểu nhà sàn phù hợp với rừng núi làm nhà riêng để giữ yên tĩnh cho Người làm việc và nghỉ ngơi. Theo lời Người dặn, nhà sàn dựng ở nơi “Trên có núi, dưới có sông; có đất ta trồng, có bãi ta vui; tiện đường sang Bộ Tổng; thuận lối tới Trung ương; nhà thoáng, ráo, kín mát; gần dân không gần đường”. Đồng chí Hoàng Hữu Kháng, nguyên Cục trưởng Cục Cảnh vệ (nay là Bộ Tư lệnh Cảnh vệ), là cận vệ của Chủ tịch Hồ Chí Minh từ tháng 5-1945 cho đến khi Người qua đời, kể lại: “Chủ tịch phủ hồi này cũng không còn là chiếc lán dài nữa, chúng tôi làm riêng cho Bác một cái “lầu”. Tầng trên để Bác ngủ và làm việc đêm, tầng dưới làm việc ban ngày, như vậy tránh được thú dữ và không khí ẩm thấp của núi rừng. Gọi là nhà “lầu”, thật ra nó bé lắm. Bác giao hẹn: chiều cao có thể gio tay với được, còn chiều ngang thì đưa tay sang phải, sang trái vừa chạm đến, để tiện lấy được những vật dụng để ở vách. Trên sàn chỉ cần một cái bàn con để Bác ngồi làm việc, xem báo là đủ. Đồ dùng riêng của Bác thật giản dị. Chỉ có cái chăn, cái màn, vài bộ quần áo và đôi dép cao su chúng tôi mua ở phố Sơn Dương thôi. Nếu được lệnh di chuyển đi đâu, chúng tôi chỉ việc đem cái màn và mấy bộ quần áo kia cuộn vào cái chăn của Bác, ít tài liệu đựng trong cái túi, đi đâu Bác đeo lấy, chúng tôi chỉ mang hộ Bác chiếc máy xách tay. Do đó ngôi nhà tuy nhỏ mà vẫn rộng”¹.

Trên hành trình kháng chiến của Chủ tịch Hồ Chí Minh, tại nhà sàn đơn sơ được cất tạm ở nhiều nơi trong ATK, Người đã tiếp và bàn công việc cách mạng với nhiều đồng chí như: Phạm Hùng, Võ Nguyên Giáp, GS. Đặng Văn Ngữ... Tại đây cũng có một số văn nghệ sĩ như Đinh Đăng Định, Nguyễn Thế Đoàn, Diệp Minh Châu được vinh dự sống gần Người để ghi lại cuộc sống đời thường ở chiến khu... Nhà quay phim Nguyễn Thế Đoàn kể lại: “Nhà Bác nhỏ như cái chòi đuổi chim ở đồng bằng sông Cửu Long. Khi chưa đến, tôi cứ tưởng tượng nhà Bác lớn lắm. Chừng đến rồi chúng tôi nhìn cái nhà với con mắt

chóp chóp, nước mắt muốn trào ra. Trước đây, Bác nằm trên gác nhà sàn, có một con chó nằm dưới đất; con chó bị cộp bắt đi nên Trung ương mới cho làm hàng rào bằng tre đan chéo”². Được gần Bác tại nhà sàn, nhà nhiếp ảnh Đinh Đăng Định thường đi quanh, có lúc trèo lên cả ngọn núi trước mặt để ngắm nhìn bao quát ngôi nhà. Ngôi nhà nằm gọn trong hẻm núi, phía trước có một đám đất phẳng, không khí thoáng mát, bên cạnh con suối chảy lững lờ. Với họa sĩ Diệp Minh Châu, sáu tháng được sống gần Bác ở nhà sàn “là thời gian sung sướng nhất trong đời tôi... Trên đường đi tôi càng hình dung ra ngôi nhà Bác ở bằng đủ mọi kiểu và chắc phải to lớn, đặc biệt lắm; tôi nơi mới thấy nhà Bác đơn sơ một cách lạ lùng. Ấy là một ngôi nhà sàn có sáu chân cột, đứng dưới đất có thể với tay tới. Khi lên thang, phải lom khom mới vào nhà được. Sàn nhà chỉ rộng bằng hai bộ phận vừa đủ chỗ mắc màn, dưới giàn là một bếp lửa. Ngoài hàng hiên, kê một chiếc bàn thấp và nhỏ, như bàn của các hàng nước, đã cũ, còn in nhiều dấu vết mỗi một gặm nhấm từ lâu. Bác vẫn ngày ngày ngồi xếp bằng làm việc trên cái bàn đó. Sau lưng vách chỗ Bác ngồi có mắc những ống tre để giắt công văn các nơi gửi đến”³. Giường ngủ đơn sơ xếp gọn ghề tám chân đơn, chiếc gối trắng, bên cạnh là hộp thuốc lá và bao diêm. Dù rất bận, lại thường xuyên di chuyển, thay đổi nơi ở nhưng nếp sinh hoạt hàng ngày của Chủ tịch Hồ Chí Minh ở chiến khu vẫn rất thứ tự và đều đặn. Dù lúc thuận lợi hay khi tình hình diễn biến phức tạp, khó khăn và căng thẳng nhưng phong thái của Người vẫn điềm tĩnh, kiên quyết, lạc quan, tự tin, giống như người cầm lái, dù tối trời, biển lặng hay lúc sóng to, gió lớn vẫn vững tay chèo lái.

Đến nhà sàn tại Phủ Chủ tịch Hà Nội

Cuộc kháng chiến chống thực dân Pháp thành công, Chủ tịch Hồ Chí Minh trở về Hà Nội. Năm 1958, ở miền Bắc, sau gần 4 năm tiến hành công cuộc khôi phục kinh tế, hàn gắn vết thương chiến tranh, cơ sở vật chất và xã hội bước đầu được củng cố và phát triển, đời sống nhân dân đã phần nào được nâng cao. Lúc này, Trung ương Đảng

và Bộ Chính trị mong muốn xây dựng một ngôi nhà mới để Chủ tịch Hồ Chí Minh có nơi ở và làm việc được tốt hơn. Chủ tịch Hồ Chí Minh đã đồng ý với ý định này của Trung ương sau buổi gặp mặt đại biểu các dân tộc thiểu số ở Việt Bắc và chuyển đi thăm một số nơi ở tỉnh Thái Nguyên. Người nói: “Trung ương đề nghị xây cho Bác một ngôi nhà mới, Bác nghĩ nên làm một căn nhà nho nhỏ ở phía bên kia bờ ao theo kiểu nhà đồng bào dân tộc ở Việt Bắc, giống như ngôi nhà Bác đã từng ở trong những năm kháng chiến chống thực dân Pháp”⁴. Trong quá trình dựng nhà sàn, nhiều đồng chí muốn dùng gỗ tốt loại 1 để giữ được lâu dài nhưng biết tính Người nên không dám. Đi công tác về, Người khen nhà sàn nhưng nhắc nhở so với ý Người dặn thì tốn kém hơn đôi chút. Ngày 18-5-1958, Chủ tịch Hồ Chí Minh bắt đầu chuyển sang ở tại nhà sàn. Cho đến giữa năm 1969, người đã ở đây 11 năm. Trong suốt bốn năm chiến tranh phá hoại miền Bắc của giặc Mỹ, kể cả thời gian chúng đánh ác liệt nhất vào Hà Nội, Người vẫn ở nhà sàn, cho đến khi sức khỏe yếu, bác sĩ khuyên không nên lên xuống cầu thang Người mới chuyển sang ở nhà H.67.

Nhà sàn ở Hà Nội tạo theo hình nhà sàn bằng tre nứa của Chủ tịch Hồ Chí Minh ở Việt Bắc. Trước khi làm nhà sàn, Người đề nghị: khách của Bác nhiều, có lúc phải tiếp đông các cháu, vì vậy thiết kế cho Bác một hàng ghế bằng xi măng bao quanh. Nhà sàn gỗ cao hơn 2m. Tầng trên chia làm hai phòng, mỗi phòng khoảng 10m², một phòng ở, một phòng làm việc, xung quanh hành lang rộng có màn che. Trong phòng ngủ kê một giường nhỏ. Người được tặng nhiều cặp chiếu đẹp nhưng không bao giờ dùng. Người bảo: “Bác chẳng là quen nằm chiếu hoa đâu, cho Bác một chiếu trơn thôi”. Đầu giường có một gối tròn, một chăn đơn và cái quạt lá cọ. Người không để quạt chạy liên tục vì máy cũng phải nghỉ để bền lâu nhưng có lẽ còn bởi Người không muốn sống đủ đầy lúc nhân dân còn khó khăn, thiếu thốn. Bức tường gỗ ngăn giữa phòng ngủ và làm việc được làm có chỗ hõm vào. Anh em bắc ba thanh gỗ, làm thành mấy bậc, tựa như cái tủ không có cửa đóng. Trên mấy bậc ấy để mấy tờ báo, một số cuốn sách kinh điển của chủ nghĩa Mác - Lênin, một hình

Lênin. Cái máy chữ Hécmet đã dùng mấy chục năm nay để ở gần cuối cùng và một số đồ dùng lật vật. Thường ngày, Chủ tịch Hồ Chí Minh ngồi ở đầu hồi làm việc, trông thẳng ra hồ. “Trong văn thơ viết về ngôi nhà sàn của Bác “lộng gió bốn phương”. Đây là hình ảnh thơ văn còn ngôi nhà sàn gỗ mỏng, khuất trong khu vườn bách thảo nên bí, mùa hè thì nóng, mùa đông thì lạnh”⁵.

Từ nhà sàn Việt Bắc đến nhà sàn Phủ Chủ tịch - minh chứng cho cuộc đời giản dị, thanh bạch, chẳng vàng son của Người

Từ những nhà sàn Việt Bắc dựng đơn sơ giữa chiến khu ở các tỉnh Cao Bằng - Bắc Cạn - Tuyên Quang - Thái Nguyên, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã cùng với Trung ương Đảng vạch ra các chiến lược, sách lược đúng đắn, từng bước đưa cuộc kháng chiến chống thực dân Pháp đến ngày thắng lợi. Cũng chính từ nhà sàn Phủ Chủ tịch những năm 1958-1969, bao kế hoạch, dự định được nghiền ngẫm, bao tình cảm được vun đắp, bao tác phẩm chứa đựng tư tưởng của Chủ tịch Hồ Chí Minh đã được khởi thảo như ý chí đánh cho Mỹ cút, nguy nhào, Bắc Nam sum họp, như tình cảm sâu nặng của Người đối với đồng bào, cán bộ, chiến sĩ miền Nam, như những lời *Di chúc* thiết tha căn dặn chuẩn bị cho ngày “phòng khi tôi sẽ đi gặp cụ Các Mác, cụ Lênin và các vị cách mạng đàn anh khác, thì đồng bào cả nước, đồng chí trong Đảng và bầu bạn khắp nơi đều khởi cảm thấy đột ngột”⁶.

Chủ tịch Hồ Chí Minh luôn sống giản dị, cần kiệm, tự lực trong cuộc sống và coi điều đó như một nguyên tắc suốt đời. Ở bán Thít, xã Thắng Lợi, Chợ Đồn, anh em làm một cái nhà rất đẹp. Lúc đón Bác lên, Bác nói: “Nhà đẹp đấy nhưng để các chú ở, làm nhà sàn cho Bác. Bác nói tiếp: Bác chỉ có một mình, các chú làm nhà rộng làm gì cho tốn kém”⁷. Ngày còn ở trên rừng núi Việt Bắc, nhà sàn của Bác làm trên đỉnh đồi, trời mưa, đường trơn nên anh em đổ đầy nước để trước thêm cho Bác dùng nhưng Bác bảo: “Cảm ơn các chú đã săn sóc Bác, nước này dùng để tưới cho mấy cây trong hàng hiên chưa có nước.

Bác còn đi được để tự Bác đi lấy”⁸. Ở nhà sàn Việt Bắc, nhìn Người yếu phải khom lưng làm việc trước cái bàn nhỏ, anh em bàn nhau kiếm bàn khác. Đi công tác về, thấy cái bàn, Người bảo: “Làm việc với cái bàn con trên nhà đầy đủ rồi, các chú phải nhọc công tìm kiếm làm gì?”⁹. Về Hà Nội, có lần trời mưa to, đường đi còn ngập nước, nhưng đến giờ ăn, Người vẫn xắn quần quá đầu gối, cầm ô đi sang nhà 54 vì không muốn nhiều người phải vất vả vì mình. Lúc Bác đã 79 tuổi, sức khỏe Bác ngày càng yếu đi, anh em sợ Bác ngồi trên ghế gỗ có lúc sẽ mỏi nhiều mới mang hai cái ghế, một ghế tựa lưng, một ghế đầu từ nhà khách sang để Bác ngồi trên ghế có đệm và thỉnh thoảng mệt thì đặt chân lên ghế đầu đệm bông cho đỡ mỏi. Đặt đây vài ngày, Bác chẳng dùng đến. Một hôm, Bác bảo: “Trông mấy thứ này nó dài các thế nào ấy. Bác chẳng dùng đâu, thôi mang cất nó đi”¹⁰. Về giữa thủ đô hoa lệ rồi, Người vẫn “*Nhà gác đơn sơ, một góc vườn/ Gõ thường mộc mạc, chẳng mùi sơn/ Giường mây chiếu cói, đơn chăn gối/ Tủ nhỏ vừa treo mấy áo sờn*” như vậy.

Chủ tịch Hồ Chí Minh không suy tính điều gì cho riêng mình mà dành hết tình cảm để yêu thương, quan tâm, chăm sóc mọi người lẫn cây cỏ, chim muông, thiên nhiên xung quanh. Ở chiến khu, Người trồng hàng râm bụt quanh bờ rào và nuôi đôi chim bồ câu. Họa sĩ Diệp Minh Châu kể: “Tôi ở với Bác không đầy sáu tháng mà cũng nhiều lần dời nhà. Nơi nào Bác ở cũng lưu lại trong tâm hồn chúng tôi những hình ảnh và không khí đầm ấm”¹¹. Về Hà Nội, quanh nhà sàn có nhiều đất, Người làm thành từng luống, trồng 7, 8 bụi dạ hương, một bốn hoa nhài. Người trồng cả hoa ngô đồng, hoa mẫu đơn sau nhà sàn và nhiều hoa khác. Người coi những người làm việc bên cạnh như con cháu trong nhà. Ở nhà sàn Phủ Chủ tịch, mỗi lần các cháu đến quây quần đều được Người chia kẹo. Người nói, để cho các cháu vui thì phải có cảnh cho các cháu xem, các chú cố gắng kiếm bể nuôi cá vàng. Hằng ngày, sau giờ làm việc, Người thường cho cá vàng ăn. Mùa đông trời lạnh, Người nhắc, cá cũng như người, nên làm một chiếc nắp đầy để bảo đảm độ ấm cho cá.

Trên hành trình cách mạng trường kỳ của mình, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã di chuyển qua rất nhiều địa điểm và những nơi lưu dấu hơi ấm tình thương của Người đều trở thành di sản vô giá của dân tộc. Ở bên Chủ tịch Hồ Chí Minh tại chiến khu cho đến khi rời khỏi ngôi nhà sàn thứ nhất, nghe nói phải đốt đi để giữ bí mật, họa sĩ Diệp Minh Châu đau lòng quá, xin Người: “Bác cho cháu ở lại một ngày để vẽ rồi hãy đốt”. Sau này họa sĩ kể lại “Mở sáng hôm sau tôi vội thúc dậy để vẽ, say sưa vẽ lại chỗ Bác ngồi, nơi Bác ăn, Bác ngủ. Tôi sờ từng cây cột, nấc thang, tấm bia lịch hằng ngày Bác bóc, đốt đi như cháy lòng tôi. Cả những tấm lá cọ, cả những tàu chuối đựng đưa tôi đều ghi chép tỉ mỉ. Tôi muốn giữ lại cho mai sau dù là những cái gì nhỏ nhất, đã được sống gần và mang hơi ấm của Bác”¹². Đến khi được cử đi học ở nước ngoài “biết chuyên này mình sẽ đi lâu. Học xong, trở về Bác sẽ không còn ở đây nữa. Tôi quyết định vẽ cho xong quang cảnh nhà Bác để mang theo. Thời gian trước mắt chỉ còn ba ngày, mà trời đất thì sớm chiều rọi vài tia nắng xuống rừng. Tôi không nghỉ trưa, mỗi ngày chờ đúng giờ đó, nắng đỏ để vẽ cho xong... Tôi cúi đầu chào Bác, ra đi mang theo hình ảnh ngôi nhà Bác ở, thận trọng lách từng cành cây, chiếc lá sợ bị quệt hư”¹³.

Nhà sàn tại Thủ đô Hà Nội là minh chứng cụ thể cho một cuộc đời giản dị, thanh bạch, vô cùng cao thượng và phong phú, vô cùng trong sáng và đẹp đẽ của Chủ tịch Hồ Chí Minh. Đã 60 năm trôi qua, Khu Di tích Phủ Chủ tịch vẫn đang tiếp tục phấn đấu thực hiện tốt nhiệm vụ bảo tồn và phát huy những giá trị to lớn ấy, để nơi đây trở thành “trường học thực tiễn” giáo dục các thế hệ trẻ về truyền thống, về lịch sử hào hùng của dân tộc mà ở đó, Việt Nam - Hồ Chí Minh đã trở thành biểu tượng bất tử, không thể tách rời. ●

1, 3, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13. *Bác Hồ sống mãi với chúng ta*, Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội, 2006, t. 2, tr. 82, 518, 778, 578, 171, 589, 519, 578, 528, 528, 530.

2. Đỗ Hoàng Linh: *Hành trình 79 mùa xuân*, Nxb. Hồng Bàng, 2012, tr. 254.

4. Khu Di tích Chủ tịch Hồ Chí Minh tại Phủ Chủ tịch: *Mỗi câu chuyện nhỏ, một bài học lớn*, Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội, 2010, tr. 174.

6. Hồ Chí Minh: *Toàn tập*, Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội, 2011, t. 15, tr. 612.